

Halász Péter

Szerelmi „kilelés” és „késztetés” a moldvai magyarok hagyományos világában

A hagyományos időkben a moldvai fiatalok párválasztása során a szülői, egyházi, közösségi hatások, valamint a gazdasági tényezők mellett az érzelmi kapcsolatok – úgy tűnik – szinte háttérbe szorultak, legalábbis kevésbé látványosan, kevésbé kézzelfoghatóan érvényesültek. Sok titokzatosság lengi körül a párkapcsolatok létrejöttének ezt a szféráját, ami talán éppen ettől a titokzatosságtól, megfoghatatlanságtól válik izgalmassá, magávalragadóvá, s teszi az egészet felejthetlenné. Érthető és természetes, hogy a fiatalok már igen korán szerették volna tudni, ki lesz, vagy legalábbis milyen lesz a jövőbelijük. E téren az aktivitás szempontjából a legények voltak előnyben a passzívabb szerepre kárhóztatott lányokkal szemben, akiknek kíváncsisága talán éppen ezért határozottabban nyilvánult meg. Ezeket a házasság előtti szerelmi tudakozódásokat jellegük szerint két csoportra oszthatjuk. Az egyik, amikor passzív módon, a páros életre remélt és várt személy *kilétéről tudakolták* a kíváncsi fiatalok, hogy *mit hoz a jövő*, a másik pedig, amikor különböző cselekedetekkel – közvetve vagy közvetlenül – *befolyásolni is akarták* a rájuk váró jövődőt.

A szerelmi jövődölés

Talán a legártatlanabb formája a szerelmesek egymásra gondolásának az a Mekényesre költözött klézsei asszonytól feljegyzett, de általam máshol is hallott, inkább tréfálkozásként emlegetett szólás, miszerint ha valaki „*esz[ik], s kiesik a falás a szájából, ha lány, azt mondják, »megehült a szeretője«*, ha más módú, akkor inkább, hogy »*valaki a nyámságából* (rokonságból) *éhes«*.¹ Somoskán úgy hallottam, hogy ha tüszent valaki, akkor mondják: „*emlegeti a szeretője*”. Vizanteán már a marhákat őrző gyermekecskék is jövődöbeli szeretőjüket tudakolták a kutyatej (*Euphorbia cyparissias*) levelétől, kérdezgetve: „*Mă iubește, mă dorește, puțin, deloc.*”² Pusztinán pedig a *vadrifoj*³ lapi három levele volt a szeretőtudakolozás eszköze, s mikor jártak a marhákkal, azt keresték. „*Azt mondtuk, ha a harmadik lapján van egy verescseppeske, akkor messze mész férjhez, s ha a középsőn, akkor közel. Mi is úgy értük, hogy mondták a nagyobbak nekünk.*”⁴ Tehát a gyermekek egymásnak adták ezt a hagyományos hiedelmet. Magyarfaluban

Halász Péter (1939) – agrármérnök, néprajzkutató, ny. főtanácsos, Gyimesközéplok, *tatrosmente@gmail.com*

Részlet a szerző *Az első csóktól az első gyermekig. A párválasztás, a házasság és a gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelmvilágában* című kéziratából.

¹ Bosnyák Sándor: *A moldvai magyarok hiedelmvilága*. Folklor Archívum 12. Szerk. Hoppál Mihály. Bp. 1980. 196.

² Szeret, nem szeret, egyáltalán, kevésbé.

³ Vad lóhere (*Trifolium pratense*)

⁴ Ahol ezt külön nem jelzem, az idézett népi szövegek saját gyűjtésből származnak.

ezt hallottam: „*Aposzárnyicát⁵ tavaszon szakasztottuk le, s gondoltunk egy szeretőt. Megsúroltuk a kezünkvel, s kifacsartuk. Ha jött ki veres, akkor azt mondtuk, hogy szeret, s ha jött ki zód, akkor gondoltuk, hogy nem szeret.*”

A Bákó környéki falvakból ismeretes, hogy amikor a guzsalyasba gyűlt lányok már nagyon nem bírtak a kedvükkel, azzal szórakoztak, hogy a fonalcsevélő csöbe, a „*moszorba*”, „*rikojtották*” a valamelyikük szeretőjének gondolt legény nevét. Lujzikalagorban ha az egybegyűltek tudni szerették volna, kik lesznek házasok, a ház kéményén vagy füstnyílásán neveket kiáltoztak a padlásról lefelé. „*Felmentek a hiúba s beszéltek kürtön bé! Hodzs így kell legyék, a te szeretőd ilyen kell legyék, ilyen kell legyék, de nem volt való, csak csánták ők ezeket a pici beszédeket. Tréfa beszédeket.*”⁶Ezen aztán lehetett kacagni, s olyan jól érezték magukat tőle a lányok, mint-ha a vágyott legény valóban ott lett volna közöttük.

A szerelmi tudakolozás külön műfaja volt, amikor vaktában *hallgatkoztak* egy-egy név után. „*Újesztendő éjen – mesélték Diószénben – aki akarja megtudni a nyirelit (völegényét; rom. mirel), tizenkettőtől nem szól senkinek, nem beszél senkivel. Csak hallgatkozik, s amilyen nevet hall hamarább, olyan neve lesz a nyirelinek!*”⁷Lészpeden pedig: „*mikor a fehérnép végzette el a szöveit, akkor a leány a háztól vette el azt a két csépet, keresztcsépeket⁸, kerülte meg háromcor a házat, s akkor állott meg, hallgatkozott, milyen nevet rikojtottak. S akkor az a nevezetű lett az embere.*”⁹Több helyen hallottam, hogy ha a lányok egymás ruháján cérnát találtak, azt az illető az ujjá köré tekerte, s közben mondta az abécét. Ameddig ért a cérna éppen akkor, olyan kezdőbetűjű legény gondolt rá. A pusztinai lányok házszenteléskor a küszöbük mellé veres cérnát tettek, s úgy tartották, hogy ha a pap *átallépi*, vagy *realép*, akkor a lány este az ujjára tekerte, s megálmodta, ki lesz a férje.

A legtöbb ilyen „kilelős” játékra természetesen a *guzsalyasban* került sor, amikor még éltek a guzsalyosokat. Különösen a Románvásár környéki falvakban (Jugán, Kelgyest, Szabófalva) foglalkoztak a guzsalyasokba látogató legények azzal, hogy „*fogtak a leányoknak guzalaikból egy-egy marék bomboszelt¹⁰. Sántak benderbucákat¹¹, sz játszottak, hogy égették el, végzették el a busét...¹²Ezt halltam ipamtól. Hagytak rajta egy seppeske farkat, sz gyűjtötták meg, sz égett úgy kereken¹³ – mesélte egy 1923-ban született szabófalvi asszony. De játszották Kelgyeszten, Jugánban is: „Sántak kenderbucát, sz hajtották fel! Mongya: hol lemenen, az vesz el tégedet! Pogocsa (tréfás) dolog volt, ha! Ult ez. Vette a guzalyból, sz csánt benderbucát, gyűjtotta meg, sz hajtotta ki... fel. S hol jött le... akkor mondta: sz vesz el tégedet, sz... a legény, vagy az a lány... Volt egy pogocsa dolog.*”¹³

Talán leggyakrabban az *álomra* bízták – megintcsak a lányok – a remélhető szerető, jövőndőbeli *kilelését*. Ehhez sokféle segédeszközt használtak: tüvel átszúrt hagymát, fésűt – nyilván

⁵ Orbáncfű (Hypericum) (rom. *pojarniță*)

⁶ Csoma Gergely: *A moldvai csángómagyarok szerelmi varázslása. = Népi vallásosság a Kárpát-medencében. II. Szerk. S. Lackovits Emőke. Veszprém 1997. 184.*

⁷ Csoma: *i.m.* 1997. 184.

⁸ csép: a szövészék hasajójára felcsavart fonalköteg közé dugott botocska. Péntek János (szerk): *A moldvai magyar tájnyelv szótára. I/1. EME. Kvár 2016. 137.*

⁹ Csoma: *i. m.* 1997. 184.

¹⁰ cseptűgombolyag, -labda

¹¹ Valószínűleg a 'kenderbuca' elhallása, vagy eltorzult formája: 'kenderlabdácska'.

¹² *busé*: a cseptű neve Szabófalván, Ploszkucében. Péntek: *i.m.* 2016. 113.

¹³ Csoma: *i. m.* 1997. 183.

a benne maradt haj mágikus erejével –, fölmarkolt földet, búzalisztből süített *pitánkát* (itt: pogácsát) és más, megbabonázott tárgyakat. A mágiához egyszer a szótalanság, máskor ennek érdekében a kútról szájában hozott víz, a hagyma átszúrásához hegyes vagy megtüzesített tű volt szükséges. Aztán a tárgyak valamelyikét este a leány a párnája alá teszi, s azon éjen megálmodja, hogy ki lesz a szeretője, vőlegénye vagy egyenesen a férje. Lészpedi adat szerint ehhez még az is kell, hogy az ingét este levéve, megfordítva vegye föl.¹⁴ Hogy hatékonyabb legyen a dolog, Magyarfaluban 2005-ben hallott, ráolvasásszerű mondókával erősítik a beleélést. A szokás eredetét mutatja, hogy ezt a szöveget csak románul ismerték: „*Elveszen egy hagymát, kinövésivel felfelé. Vesz egy bátisztát (kendőcskét) a kezibe, bé a hagymát, bészúr egy szirmát (drótot; rom. sârmă), kötőnűt a tűzbe, hogy vereseggyék meg. Addig mondja ezeket a szavakat: »Fus fusușorul meu, / Cum știi a suci, a învârți, / Așa să știi de soarta mea, / De norocul meu, de viața mea. / Mergi pe drum fără har, / Gard fără par./ De voi găsi la vâdana graț fată frumoasă, / Jos din pat, / La mine să pleci, / Cu mine să trăiești, / Cu mine să viețuiești. / Să nu poți mânca, / Să nu poți hodini, / Până pe mine nu mă vedea.«*” Vagyis: »Orsóm, orsócskám, / ahogyan tudsz sodorni, forogni, / úgy tudjál az én sorsomról, / szerencsémről, életemről. / Menjél az úton irgalom nélkül, / kerítés karó nélkül. / Ha talállok a bájos özvegnél szép lányt, / le az ágyról, / velem gyere, velem élj. / Ne tudjál enni, / ne tudjál nyugodni, / meddig engem meg nem látsz.«

Ugyancsak Magyarfaluban hallottam, hogy a leány esküttgyűrű segítségével tudakolozik leendő párja felől. „*Kell égjen két gyertya kétfelől. Így a gyűrűvel meg tudja csinálni akarmikor, nemcsak újesztendőkor. Kér valakitől egy esküttgyűrűt, azt béteszi az újjába, hordozza egy hétig, s hetire nezi meg: tesz egy pohárba vizet, tányérba hamut, de virágos tányér nem jó, s aztán teszi a pohárt a vízzel a hamura. S mondja: hozd el az emberemet, hogy lássam melyen. Ezt háromszor elmondja, aztán veti bé a gyűrűt. Akkor jó egy ilyen békvilág, lámpavilág. S lássa meg: van-e bajusza, a gúnyája milyen? De ez az Istentől van, nem boszorkányság! Én adtam fél oka (fél liter) pálinkát egy embernek, egy részegesnek, s elcsaltam az esküttgyűrűjét.*”

Elterjedt módszer volt a székelyes moldvai falvakban a szentelt gyűrűbe nézés. Erről a szokásról is Csoma Gergely számol be egyik 1993-ban megjelent írásában: Egy tányérba hamut szítál a bábaasszony, újesztendő éjjelén. A hamu közepébe egy vizespoharat helyez. A legény vagy a lány által vitt gyűrűt egy hosszú dróttal leköti, s pislogás nélkül ebbe a gyűrűbe kell nézni, majd egy idő múlva a gyűrűben megjelenik a leendő társnak az arcképe. Az északi csángóknál inkább az a szokás, hogy virágkoszorút készítenek, s éjjelre a fejükre teszik, hogy megálmodják a szeretőjüket.¹⁵

Az újholdnak is szerepe volt az effajta szerelmi „kilelésben”. Egy diószéni adat: „*Mikor első estéje van az újholdnak, akkor a leánkák szoktak kimenni a kertbe, de nem néznek fel a holdra. Csak mikor megkapják a helyüket, mit gondolnak ők. Akkor felnéznek az égre, s nezik a holdat. Nem mozdulnak meg a helyükről, lehorgadnak, vesznek földet a talpaik alól, békötik egy szép zsebkendőbe, s lefekvéskor béteszik a fejük alá. Ezt nem mondják senkinek, de azon az éjen megálmoggyák a szeretőjüket, a nyirelüket.*”¹⁶ Magyarfaluban hallottam, hogy „*a lányok újesztendő napján egy deszkát átaltesznek a patakon, s azért teszik átal, hogy jöjjön el az ő emberik. S akkor éjjen megálmodja, hogy ki húzza őtet átal azon a deszkán.*”

¹⁴ Csoma Gergely: *Varázslások és gyógyítások a moldvai csángómagyaroknál*. Kráter Kiadó, Pomáz 2000. 97.

¹⁵ Csoma Gergely: *Jóslás a moldvai csángóknál*. = „Moldovának szíp tájaind szilettem...” Szerk. Péterbenceze Anikó. Jászberény, 1993. 56.

¹⁶ Csoma: *i. m.* 1997. 190–191.

A gyümölcság hajtásával való szerelmi tudakolózás az egész magyar nyelvterületen ismert, de azt általában Gyümölcsoltó Boldogasszony napjához (március 25.) kötik, és Jézus fogantatásával egybecsengően mindenféle megtermékenyülés-képzettel hozzák összefüggésbe. De van ahol (pl. a palócoknál) az advent kezdetekor, máshol – mint Újkígyóson – Katalin napján kezdik hajtani a meggyfaágot. A lányok általában a vőlegényszerző szentet tisztelik Katalinban.¹⁷

Magyarfaluban *Szent Katalin* (november 25.) és *Szent Borbála* (december 4.) napjához elsősorban házasságjósító szokások kötődnek, de ezek már nem a gyakorlatban, csupán az emlékezetben találhatóak. „A házasságra érett, eladósorban lévő lányok cseresznye- vagy meggyágot vágta le, amit karácsony éjszakájáig vízben tartottak. Ha az ág kihajtott, a hiedelem szerint a lány a következő esztendőben férjhez ment.”¹⁸ Pusztinán Gyümölcsoltókor tették a lányok az ágot egy pohár vízbe, ami az ágban elindítja a *lesztárját*, vagyis a sarjadását. „*S ott, ahol a bingó össze volt csombojéva, nekifogott, hogy levelezzék ki. S ha kileveledzett, akkor mondták, hogy abban az esztendőben férjhez megy a leány.*”

A szerelmi kilelések talán leggyakrabban alkalmazott módjai a *malacröffentetés* vagy más háziállatok segítségével való tudakolózás a férjhez menés hozzátvetőleges idejéről; a *karó-számlálás*, ami a remélhető férj tulajdonságairól, és az *og Linda* (magyarul tükör, de így nem emlegetik), ami már a jövődöbéli képéről is „felvilágosítást” ad. A disznóröffentetés nagyon egyszerű eljárás: Szabófalván „*karásony napján menen a ljány a gyisznyópajtához, rúgja meg, sze hányat röffent a gyisznyó, annyi esztendő múlva vevődik el*”. Hasonlóképpen Magyarfaluban az esztendő utolsó napján, éjfélkor kimegy a fiú vagy a leány, hogy megkérdeje a disznót, abban az esztendőben megházasodik-e? Ha az nem szól, akkor abban az esztendőben nem. Még szól neki: *csikacska!* Ha szól a másodikra, akkor a második esztendőben eladódik. Ha a harmadik szavára szól, akkor a harmadik esztendőben. S ez igaz! – erősíti beszélgetőtársam: „*Mikor én leány voltam, akkor nem volt disznónk, s az ángyomnak volt disznója, mentem, hogy szóljak ott. S igaz volt, három esztendőre szólt a disznó, s akkor mentem férjhez.*” A szarvasmarhákat is bevonták Gorzafalván a szerelmi tudakolózásba: „*Bementek az istállóba, s osztán rikoltoztak: Ha le volt feküdvé, az ökör vagy a tehen, mi volt: »Hej Bozsor vagy Piros!« – Hej, aszongya: Se ez idén, se a jövőbe nem megyek férjhez. Akkor hanyadik kiáltására kelt föl a tehen, annyi esztendőre ment férjhez.*” Persze ha nincs kéznél se marha, se disznó, meg lehet kérdeni a majorságot is. Ugyancsak Magyarfaluban hallottam, hogy kérdi a leány: „*Hess tyúk vagy kakas! Férjhez megyek ebben az esztendőben?*” Ha igen, akkor a tyúk szól: „*kaaaa, kakakaka...*” Ha pedig nem szól, akkor újra kérdi: „*Hát jövőre?*” De ha még tyúk sincs, és a lány nagyon kíváncsi, akkor – Szabófalván – összetör egy tükröt vagy üveget, s ahány darabra törik, annyi esztendő múlva megy majd férjhez.

Újesztendő éjjelén tapogatták a *kerítéskarókat* a leendő férjük termetére kíváncsi lányok. Mivel egyedül féltek volna, rendszerint kettesével indultak, s behunyt vagy bekötött szemmel végigtapogatták a kerítéskarókat, bár a hold nélküli éjszakákon erre sem volt szükség, aztán a *kilencediket* megjelölték. Másnap napvilágnál megnézték, hogy milyen is az a karó. Szabófalván gyűjtötte Csoma Gergely a következő adatot: „*Sz e újesztendő éjén ment vala*

¹⁷ Bővebben lásd Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium 2*. Mandula Kiadó, Szeged 1998. 285–293.

¹⁸ Iancu Laura: *Jeles napok, ünnepi szokások a moldvai Magyarfaluban*. Kisebbségkutatás Könyvek. Lucidus Kiadó, Bp. 2011. 102.

lány, sze bécsánva szemeiul, olvaszott kilenc karót. Sz mellik karó kilencedik, megjegyzte. Ke egyeneszt, ke csaváros, ke törpe, millen, mellikre felakadott. Ullan veszi el abba esztendőbe! Adódik el. Elment máma isz valamellik éjend. Mennyen cserkálják (próbálják) meg a kerteket. Vultak a szuszén (az úton) illen kertek. Sze tettek úgy! Ne... a cerusokat úgy... mellik mind úgy érte, nem mind úgy nezte. Csánták fel egyeneszt. Mellik hosszu, mellik kurtább. Mámá addig tapasztotta, kapott egy egyeneszt, sz egy magaszt. Sz ullan vót a Táte! Sz e Baláziéknek húga menegetett még sz kapott egy csavárosat, sze fix úgy! Sánta isz vót, csaváros isz vót."¹⁹ Ha olyan karót talált megjelölni, amelyik toldott volt, az azt jelentette, hogy özvegy – *vadána* – marad a házasságában. De nemcsak a Románvásár környéki – mezőségi jellegű – csángómagyarok között, Szabófalván, Jugánban volt ismeretes ez a szokás, hanem a délieknél (Trunk) vagy akár a székelyeseknél is, mint amilyen Lészped. Bizonyára nagyon izgalmas dolog lehetett ez a sötétben való karótapogatás, ami már önmagában is olyan kalandot jelentett a forróvérű lányok számára, mintha magukat a legényeket tapogatták volna a sötétben. Sokat lehetett róla mesélni, s még vénasszony korukban is szívesen emlékeztek rá. Idős korában mesélte egy trunki asszony: „*Megyünk vala, újlesztendő éjén Benedek Gyurkánéval. Köttük meg a kilenc karót. Aszonták, hogy megmondod: egy a, kettő... mikor eléred a kilencediket, akkor aszt kösd meg! Ha az a karó csóré (kéregetlen), akkor szegény legény vesz el. Ha csögös, akkor tyábor (gazdag; rom. chiabur). Annyit botorkáltunk a csipkekerteken át! Ott volt a karó, egyebütt nem volt.*”²⁰

Magyarfaluból van tudomásunk másik völegénykilelő módszerről is, amiben már mágikus segédeszközök – *tűz, meztelenség, tükör* – is használatba kerültek: „*Kell egy ilyen kicsi székecske. Akkor ő elejibe teszi, s a tűz kell égjen nagy lángval. S akkor levetkezik mezítelen csóréra a leány, s néz átal a szék alatt, be a tűzbe, s mondja: láng, láng, tűz, tűz, hozd el az emberemet, hogy lássam meg, hogy melyen. S ahogy néz által a szék alatt, meglássa, milyen lesz az embere.*” Ez az úgynevezett *oglindálás*, a tükörrel való bájolás igen elterjedt a moldvai magyarok – és valószínűleg a románok és a cigányok – között, bővebb anyagot találhatunk róla Csoma Gergely munkáiban.²¹

A tükör különleges tulajdonsága mindig izgatta az emberek képzeletét, és földöntúli jelenséget láttak benne, *apotropaiikus, rontás ellenes, bajelhárító* erőt tulajdonítottak neki. A Bibliában a tükör az égi értelem, az isteni igazság megtestesítője. A sámánöltözetek díszítőelemeként is szerepelt a tükör, s talán nem véletlen, hogy a Balusesten 1970-ben látott egyik *hejgetéskor* használ maskarán – kissé anakronisztikus módon – a román katonatiszti tányérsapkára tükröt erősítettek. Még közelebb visz tárgyunkhoz az az adat, mely szerint a thesszáliai (Görögország) boszorkányok a hagyomány szerint a Nap és a Hold felé fordított tükörben látták a jövőt. A „jövendőbeli” tükör segítségével való felismerésének gyakorlata tehát föltehetően balkáni eredetű hiedelem a moldvai magyarok körében, s az, hogy az eljárást csak románból vett nevének emlegetik, nem sok kétséget hagy afelől, hogy milyen közvetítéssel érkezhettek hozzájuk a „szerető kilelésére” szolgáló tükörbe nézés.

Lészpeden mesélte Csoma Gergelynek 1990-ben egy akkor 72 esztendőös asszony: „*Egy oglinda(tükör; rom. oglindă) hátul, egy elöl. Ha lány es... meg lehet csinálni... legény es, lány es. Legény meglássa a leányt, s a leány meglássa a legényt. Ez igaz. Há! Ezt este, éjén, akkor*

¹⁹ Csoma: *i. m.* 1997. 188.

²⁰ Csoma Gergely: *A megkötött idő. Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imádságok és népmesék Moldvából.* Fekete Sas Kiadó, Bp. 2016. 182–183.

²¹ ³¹ Csoma: *i. m.* 1997. 180–222; Uő: *i. m.* 2000. 100–101; Uő: *i. m.* 2016. 186–187, 526–527.

csinálják. Mikor az újesztendő menen túl a másakra! Mikor belenézett az oglindába, belenézett így, direkt. Átálnéz egy kamerán, átálnéz más kamerán, egy ablakon. Megmutitódik egy ablakon. Azt, akit ő gondol, s akkor ő meglátja. Csak ennyi! Hallja-e? Meglátta, reasmert, s ennyi. No, ez az. Há!”²²A bűbájosság lényegi elemei: újesztendő éjjele, lehetőleg éjfélkor, szinte teljesen sötét helyiségben, két égő gyertyával és két egymás felé fordított tükörrel, egy mögötte, egy pedig előtte. Csinálhatja leány éppen úgy, mint legény. Egy külsőrekecsini gyűjtésből való anyag már árnyalja a képet: nem biztos, hogy az ismerős és vágyott személy jelenik meg az oglindában. Személyt mondtam, s bár a tudakozó nemétől függően lehet lány is, legény is, de a kérdező az esetek túlnyomó többségében *fehérnép*. „Újesztendő éjén, tizenkettőkor kell egy nagy oglinda legyen, s tiszta csórén, anyaszült csórén kell üljön a lány, hogyha legény veszi el, akkor elé kell állni ujjan legény... kalapba, s elé az oglindába. Ez, ha vadániül (özvegyként) veszi el, akkor elé... csak kalapba, s nincsen virág a kalapjába. S a leány tudja, ki veszi el, de mutitódik elé az oglindába, ki elveszi. Ezt én is halltam, de nem láttam, csak halltam! Itt a faluban mondták, anyaszült csórén kell az oglinda előtt ülni. S akkor az, kit el akar venni... ki van rendelve az Istenőtől... az akkor megtetsződik az oglindába. Legény veszi el, vaj ember veszi el? Ha van virág a kalapjában, akkor legény veszi el, ha nincs, akkor vadána (özvegy).”²³A csóréság, meztelenség nyilván a dolog titokzatos izgalmasságát, félelmetességét és a „médiumnak” az esemény iránti fogékonyságát növeli. Nyilván ezt szolgálja a jelen lévő „öregebb asszony” közvetítő szerepe is, aki mintegy szuggerálja a kérdezőnek, hogy mit is kell látnia. Ahogyan Magyarfaluban hallotta Csoma Gergely 1990-ben: A lány „mellik férjhez akar menni, elment egy olyan öregebb asszonyhoz. Akkor az tette a tükröt, pohárba tett vizet, akkor bénezett oda, s akkor azt mongya: na – asszonya – drept (éppen, pontosan) megláttam, e lesz a férjed!”²⁴

Ez az *oglundálás* kissé olyan, mint az éjféli karószámlálás, amikor is a nemes cél – a jövődöbeli kilelése – mellett talán még izgalmasabb és borzongatóbb élményt nyújtanak a művellet körülményei. Csoma Gergelynek Somoskán mesélte – már önmagában is elég félelmetes időszakban, éppen 1989-ben – egy akkor 48 esztendőös asszony, hogy leánykorában nemcsak tükörben lesték a leendő párjukat, hanem – mert tükör „nem kapódott” minden házban, fehér tányérba öntött vízben tükröződő gyertyafény segítségével is igyekeztek a megmutatózó jövőjükbe tekinteni: „Voltunk összegyűlve guzsalyasba esténként vagy tizen. Osztán eldugtunk az ablakokat, s mi lányok, bémentünk más kamerába (helyiségbe, szobába), fontunk, varrtunk, s aztán belenéztünk abba az oglindába rendre, hogy ki mit lát? Pálinkás Erzse látott volt egy hosszúingest, s asszonya: Válló, ki lenne az a hosszúinges? Talán volt szeretője, aki meghalt? Mi féltünk belenézni azért, hogy meg találjuk látni a koporsót. Mert azt mongyák, ha meg van halva, ki téged férjhez kéne vegyen, akkor meglátod a koporsót. S ha nincs meghalva, akkor meglátod életbe.” „Osztán úgy volt, megtöltöttük a fehér tányért... ne legyen kereken semmi... gyetot (egészen; rom. *de tot*) teli legyen vízzel. Aztán meggyújt két gyertyát, odateszi melléje, s két oglindát, osztán néztünk beléje. Mit láttunk? De én nem láttam csak egy szép fiatal... Tetszett... mutatódott egy szép susa (út), messze; láttam egy katonát, jött velem szembe, ez azt jelentette, hogy akkor az én jövődöbeli emberem katona volt. Mások láttak egy hosszúingeset, más látta, hogy húzta papucsait a susa mellett, met olyan az az oglinda, mintha egy susa lenne.

²² Csoma: *i. m.* 2000. 100.

²³ Csoma: *i. m.* 2000. 104.

²⁴ Csoma: *i. m.* 2000. 101.

[...] *Én béneztem volt, de mikor béneztem, úgy féltem, hogy jaj! Aztán megejedtem, többet nem neztem oda, mikor közeledett oda egy katona, akkor elfuttam onnat. Aztán megijedtünk s többet nem néztünk semmit.*"²⁵

Kis túlzással azt mondhatjuk tehát, hogy ez az *oglinda* bizonyos mértékig a tudatmódosító kábitószereket pótolta a moldvai fiatalok számára, a bizonytalan szorongások kiváltásával. „Az eljárás félelmetessége, misztikája – vizes tányér, kétfelől két gyertya, tükrök elől-hátul, éjszakai sötétség, esetleg sötét kendő – borzongással töltötte el a szíveket” – írja Csoma Gergely is.²⁶ Nem is lehet tudni valójában, hogy az egész játéknak mi volt a fő célja: a lehetséges szerető kilelése vagy ennek az „elvársolt hangulatnak” a megteremtése? Talán mindkettő! A bimbózó lányok nyilván nemcsak szerelmi tudakolózásra gyűltek össze egy-egy ilyen tükrös-gyertyás „szeánszra”, de a kellemes, ígéretes, közösségi borzongás céljából is.

Szerelemre készítetés

Az eddigiek során a szerelmi kilelés *passzív* formáival foglalkoztunk. Van azonban ezeknek a praktikáknak *aktív*, tevőleges formája is, amikor a bűbájosságok különböző módozataival, ráolvasással vagy más boszorkányságokkal aktív cselekvésre készítetik a célba vett személyt, aki – mily meglepő! – rendszerint egy szegény, ártatlan, mit sem sejtő legény, akit egy-egy különlegesen rámenős fehérnép mágikus eszközökkel kényszerít olyan szerelemre, ami különben talán „eszébe se jutott volna” – vagy talán nagyon is? Tapasztalatom szerint ilyesmire többnyire – de korántsem kizárólag – olyan esetekben kerül sor, illetve ilyen esetekben olyankor háritják a sorsra a felelősséget, amikor a legény édesanyjának egyetértése nélkül, vagy éppen tiltása ellenére kerül kapcsolatba valamely leánnyal. A kijátszott anya számára nyilvánvalóvá kellett tehát tenni a közösség – és főleg önmaga – számára, hogy fiát *megétették, megbabonázták*, és más *csúfságokat* követtek el rajta. Ezeknek a praktikáknak a jelentős része úgynevezett analógiás cselekedet: *úgy égjen a legény szíve, úgy szeresse őt, mint ez vagy az ezt vagy azt...*

Szinte minden faluban emlékeznek olyan vénasszonyokra, bábákra, akik „*mikor eljöttek héza öreglányok, hogy menjenek férjhez, kért tőlük egy feteke tyúkot s gyapotot – ami átjön a tengeren –, s mondta nekik: Tedd a lábad a szénre (parázsra), hogy úgy égjen a legény szíve, ahogy a te talpad.*”²⁷ „*Mikor tüzet csináltak a kályhával, hintett bele kendermagot, s akkor gondolt valakire. S mikor égett, pattogott az a mag, mondta: »Mind ezen kendermag elég a tűzbe, úgy égjen a szüve Jánosnak/Györgynek Lucáját/Boriét. Tőlem nélkül (nálam nélkül) ne tuggyon enni, se inni, se aludni, míg hezzám el nem jő. Ne úgy jöjjön, mint a szél, mint az eső, mint a havazó, jöjjön, mint a gondolat.*» Ezeket mondják háromcor, s vették a kendermagot a tűzbe.”²⁸ A kendermag piritása gyakran szerepel az analógiás hiedelmek gyakorlatában, talán azért, mert ez a mag látványosan és hallhatóan pattog a tűzben, de lehet, hogy más oka is van.

Hasonló elvek szerint működik a klézsei Lőrinc Györgyné által elmondott, ugyancsak analógiás mágiát jelentő, szerelmi vonzalmat erősítő ráolvasós cselekedet. Mint a legtöbb ilyen értelmű bájolás, minden bizonnyal ez is román, vagy cigány etnikumból került a magyarokhoz,

²⁵ Csoma: *i. m.* 1997. 195–196.

²⁶ Uo. 193.

²⁷ Uo. 180.

²⁸ Csoma: *i. m.* 1997. 210.

legalábbis a fordítás nyersességéből erre következtethetünk. Eszerint a szerelemre vágyó leány „*keres egy pléskatyit (pléh skatulyát), miben cipőkenő van, kimossa tisztára és veszen fődét a legény lába nyomából, hogy ne vegye észre, kitől veszi. Veszen a lába ujjától, a közepitől és a sorkától. Még keres egy kicsi cukrot, egy falás kenyeret, egy kicsi mézet s bérakja a pléskatyiba. Szombaton este 11 óra előtt a fűtő eleibe szenet hajt és reateszi. S mondja: »Mint a földi nép szaladgált kenyérért, / hétszer inkább szaladjon értem Miska. / Mint szeretik a gyermekek az édességet, / sírnak a cukorért / s minden bogárka / szaladgál az édességért, / hétszer inkább szaladjon Miska utánam, Annához. / Mint olvad a viasz a tűzben, / elolvad és semmi válik belőle, / úgy olvadjon, / és még hétszer inkább elolvadjon / a szüve Miskának, értem, Annáért. / Ne úgy jöjjön, mint a hó, / mint az eső, / mint a szél, / jöjjön, mint a gondolat!« Ez kilencszer mondatik, és közben keveri az összetett dolgokat a skatyiban. Mikor kilencszer kimondtad, befeded a plét, beteszed a fűtőbe, közel, hol ég a tűz, s letapasztod sárval.»²⁹*

De igénybe vették – a cél érdekében – a szómágiát is, amint a következő, Klézsében gyűjtött eset mutatja, hogyan hívja, vonzza, büvöli magához a legényt a szerelmes leány. „*Mikor a lány szeretni akar egy legényt, este kimegy az udvarra, és felnéz az égre, megválaszza a legnagyobb csillagot, és mondja háromszor. Nem néz sehova, csak a csillagot nézi, amíg mondja: »Te szép fényes csillag / én a tiéd vagyok, / te az anyám vagy, / mi egymásé vagyunk. / Vagyon neked kilencvenkilenc tőd, / kilencvenkilenc gerebléd, / kilencvenkilenc söprűd. / Menjél a Pista háza tetejire, / a tetőről a hiuba, / a hiuból a füstlyukba. / Bujj bé a házba, / a szobába. / Ha eve kapod, / ne hagyj, hogy egyék, / ha iva kapod, / ne hagyj, hogy igyék, / ha aluva kapod, / ne hagyj, hogy aludjék. / Amíg hozzám el nem jő, / kilencvenkilenc tődvel szúrjad, / kilencvenkilenc gereblyével gerebeld, / kilencvenkilenc söprűvel söpörd, / ne hagyj, hogy egyék, / ne hagyj, hogy igyék, / ne hagyj, hogy aludjék, / amíg hezzám, Annához el nem jő. / Ne úgy jöjjön, mint az eső, / ne mint a szél, / úgy jöjjön, mint a gondolat.«*”³⁰S abban a pillanatban, amikor ő ezt elmondja, a legény odamegy a lányhoz. Ezt a ráolvasást ketten is megtalálták Klézsén.³¹

Az aktív szerelmi készítés szellemi szférájának harmadik formáját talán *szelid erőszaknak* nevezhetnénk, bár bizonyára volna rá jobb szó is, hiszen itt nem is az erőszakon, hanem a ráhatáson van a hangsúly. Ezt a jelenséget Bogdánfalván találta a fáradhatatlan Csoma Gergely mint a húsvéti kezzepkörhöz kapcsolódó szokást, bár nem egyértelmű, hogy valóban „szokásról” vagy egyéni kezdeményezésről volt-e szó az akkor húsvétkor történt esetben – amit ma már inkább „nyakába varrásnak” mondanánk –, ahogy azt Dobosné Siller Rózsának *rendítette*, vagyis elmesélte az édesanyja: „*Húsvétba, bétette azt a kalánt, amivel sirította a tojásokot, melliket fesztette. S azt bétette hátul a bernyécebe, ide, sz ment a miszére. Mikor jöttek, ő megállott az ajtóba. S mikor jött kifelé mind, döfték kifelé, döfték kerekend-kerekend. Döfték innet isz, onnan isz, míg odaért. La ultimó (utoljára), mellik el kellett vegye, akkor megragadta a nyakát s a kezit: – Hejj velem! Az tudta, kettőt szolt a templom előtt, suppa, sz mászik haza, sz harmadik eszte ment hezza! Sz az el isz vette, tudta precisz gátá, megyen férjhez. Ullanok voltak... és ez előttünk voltak ezek a dolgok! Ezt rendítette (mesélte) mámám!*”³²

Bizonyára csak véletlen, hogy a házastársi hűség ellen vétőkre vonatkozó, illetve a házastárs *félrejárását* akadályozó hiedelmek éppen Magyarfaluból kerültek elő. Az analóg mágiára példa

²⁹ Bosnyák: i. m. 197.

³⁰ Uo. 198.

³¹ Bosnyák: i. m. 198. és Csoma i. m. 1997. 187.

³² Csoma: i. m. 2016. 182.

annak az asszonynak az esete, akinek a veje félrejár, az anyós pedig lehintette a sót az ágyába, s mondta: „*Akkor keljen fel, s mennyen a máséhoz, mikor ez a só felkel onnét.*”³³ A másik bájolásra olyankor került sor, amikor a különböző egyéb eljárások nem voltak eredményesek. Ilyenkor jelképesen megkötötték, magukhoz láncolták szerelmüket vagy a hűtlenkedő házastársukat, hogy ne menjen máséhoz. „*Egy orsót... mikor lefekszik az emberével, akkor ledörgöli azt a gamatságját (spermáját) egy ribancsal (ronggyal), s felsíríti egy orsóra. Azt béteszi a küszöbbe, s akkor mongya, hogy: »Nem az orsót teszem bé, hanem az embernek a szemérmit.« Ezt mondja háromszor, s aztán nem tud, csak otthon csinyálni a feleséginek, máshoz nem tud menni.*”³⁴

Az analógiás szerelmi varázslásoknak se végük, se hosszuk a témával foglalkozó irodalomban. A jelenség sokszínűségének érzékelésére érdemes beletekintenuk a palettába.

Egyházasközaron gyűjtött, Magyarfaluból való hiedelem: „*Ha a legény nem akarta szeretni, akkor a lány kivágta a legény ingje gomb-házát, betette a sárga fődbe, s betette a sparheltbe, hogy úgy égjen a legénynek a szíve érte, ahogyan a gomb ég.*”³⁵ Hasonló analógiás mágián alapszik az az ugyancsak Magyarfaluban talált adat: „*Ha a leányt nem kéri senki, nem szeretik, de ő akarná, sőt vesz, s reamondja háromszor, hogy Úgy szeressék, mint a barmok a sót. S úgy viszi a sót magával, dugva, s úgy szeretik aztán.*”³⁶ Magyarfaluban én is hallottam, hogy „*ha valamely leányt nem akarják kérni, meg... hát szeretni a legények, akkor vesz magához dugva kevés sót, lehetőleg abból, amit az esztenán a juhok és a kecskék nyálnak, háromszor elmondja, hogy úgy szeressenek, mint az animálok a sót, s akkor úgy fogják őt is a legények szeretni.*” Magyarfaluból való hiedelem az úton talált lópatkóval való rontás (fermekálás) is. „*Azt béteszi a tűzbe, megveresíti, s mikor kivessi, húggyozik rea: frecseg a húgy a patkón! S mondja: »Hogy ég a tűz, / Úgy égjen (pl. János) szíve! / Hogy fut a ló, / Úgy fusson a legény utánam, / S hogy ég a tűz, / Úgy égjen a szíve értem! / S ahogy nem tudom / Megtartani a húggyomat, / Úgy ne tuggyon élni / Nálam nélkül!« Veszen három nyomból, hazaviszi s reahuggyozik, hogy sárt csináljon. Csinál labdacso, tüvel döföli, s felsikálja a tűzre. Utána felveszen három szeget, s többet a legény nem menen máshoz, csak hozzá: »Hogy nem tud túrni / Hugyozás nélkül, / Úgy ne tuggyon túrni / Nálam nélkül!« Ezt elmondja háromszor, s háromszor csap húgyot a lópatkóra, s akkor a szeretője fog jönni jobbacskán hozzája. Nem meg tudtam volna csinyálni az embert, nem vert volna, nem csúfólkodott volna?! Szégyelltem én es, nem akartam, mert ha bolmozsval (varázslás, szédítés; rom. bálmáj) veszeszd el magadat, úgy kell élj, hogy örökké csinyáld. A bolmozs nem tart sokáig, egy hónapig, aztán még kell csináld még!”³⁷*

A szerelmi varázslásnak, vagy mondhatjuk úgy is: az érzelmi eszeveszettségéből fakadó szerelmi varázslásnak voltak erőteljesebb, mondhatni kegyetlenebb formái is. Ezek egy része megkötő, a szerelmi vonzalmat erősítő bájolás, más részük elválasztó, kapcsolatrontó céllal történt. A kapcsolatokat erősítő vagy éppen eröltető cselekedetek enyhébb formája az a magyarfalusi eset, amit a szülők úgy meséltek el, hogy ők ellenezték a lányuk kapcsolatát, de valami bűbájossággal a leendő vő elhárította az akadályt: „*A vejem majd tíz esztendővel nagyobb volt a leányomnál s elvette. Mi nem akartuk lenne, de ez mindig járt hozzánk, látta, hogy jó az emberem, én is, s addig járt... Dolgozott Csernavoda megyében, s ott ő kapott olyan boszorkánybábákat,*

³³ Csoma: *i. m.* 1997. 210.

³⁴ Csoma: *i. m.* 1997. 209.

³⁵ Bosnyák: *i. m.* 197.

³⁶ Csoma: *i. m.* 2016. 184.

³⁷ Csoma: *i. m.* 2016. 185.

akik megcsinálták. Hozott nekünk konyakot, pálinkát, megittuk, s aztán már akartuk odaadni a leányt. Nem akarta a leányom, mert félt tőle, de addig csinálta, addig csinálta, hogy elvette.” Persze a történet úgy lenne teljes, ha azt is megtudhattam volna, hogy mi lett ennek a „nem tiszta” házasságnak a folytatása. De hát ezek a történetek mindig rejtenek több-kevesebb bizonytalanságot, ami az ismeretek hiányából vagy azok elhallgatásából ered. Ezeket a megcsinálásokat különben is legtöbbször az adott közösségen kívüli személyek segítségével művelik: boszorkánybábák, cigánynék vagy oláh papok közreműködésével.

Jellemző még a legtöbb eseményre, hogy nem közvetlen tapasztalat, hanem hallomás alapján beszélnek róla. Egy pusztinai esetet így mondtak el: „*Itt a faluban nem volt olyan, de jártak Frumószára, Balkánba, hogy fermekáltassanak* (megrontassanak, elvarázsoltságassanak; rom. *a fermeca, a vrăji*), *s a legény vegye el a lányt. Moinesten is volt egy cigányné, halltam róla, akihez jártak. Vagy elvették egy ruhacskáját a legénynek, vagy az ingit és megcsinálták. Olyant is halltam, hogy a hajából vittek. Három-négy éve volt, hogy egy fiú nem akarta elvenni a leányt, akkor a leány szülei elmentek Frumószába, mit csináltak, mit nem csináltak, s a legény már akarta, hogy elvegye a leányt. Mindig a leányt csinálták meg, olyat nem es halltam, hogy a leányt csinálták volna meg.*”

Az erőszakos szerelmi késztetések során olyan cselekedetekre is sor került, amelyek akár kegyetleneknek is minősíthetők, nem véletlenül nevezi Róheim Géza „szadisztikus mágiának” az ilyen praktikákat.³⁸ Gyakran emlegetett esetek, amikor a leány bugyiját megmosták, s annak a levélével, a vizeletével vagy menstruációs vérével kevert borral itatták a szerelemtől vagy a házasságtól vonakodó legényt: „*Még mondták úgy is, hogy a bugyilevet megittatták, hogy a legény szerelmes legyen. Keverték bele borba vagy pálinkába, de mégis borba, me ott nem tetszedett.*” S még ki tudja mi mindennel itatták „szegény” legényeket, hogy elbolonduljanak, és beleszeressenek valakibe. „Klézsén azt mondták, hogy Gyergyószentmiklósról vittek haza csikóvért, azt borba keverték, és úgy itatták meg a lányok azzal a legénnyel, akit magukba akarnak szerelmesíteni. Ezt a műveletet eredményes kedvező hatás érdekében egy évben háromszor meg kell ismételn. De ezekről a dolgoktól csak félve beszélnek, mert tudják, hogy nem Istennek tetsző dolog.”³⁹ Kelgyesti adat: „*Teszén a borba vért, mikor jó a rengeve* (menstruációja), *de azt a vért a tulpán kulcából* (kendője sarkából)... *Azuta sánod meg a vizet isz, hodzs azt a maligocska... tegyen bé egy kicsit, sz eressze be egy seppesckét a buzunárjába* (zsebébe) *isz, pantóffjába* (cipőjébe) *isz. S monddod: »Nállad öltözzék le, Nállad öltözzék fel.« Met te csánod meg. De akkor: »Nálad ül, Nállad tart!« Mint a sóval, hodzs szeressze a níp az embert, hodzs haljon meg utána. Hodzs járjon, mint kusa a lánc után... s akkor szúval, záhárval* (sóval, cukorral): *»Micsa édesz a zahár, / Ojjan édesz legyek a gusztodba, / Millen gendel a szú* (szemcsés a só), */ Údzs engeggy el utánnam!*“⁴⁰

A menstruációs vér egykor egész Európában elterjedt hiedelem szerint vonzalmat gerjeszt a férfiban a nő iránt. A Balázs Lajos által idézett Róheim Géza szerb, dalmát, német, olasz, dán, ír és magyar példákra hivatkozik, amelyek szerint, ha férfi italába keverik, az „örült szerelemre lobban”. Hogy a székelység körében is ismert ez a hiedelem, az a székely magyar

³⁸ Róheim Géza: *Magyar néphit és népszokások*. Universum Reprint Kiadó, Szeged 1990. 69.

³⁹ Ivácsy Zsuzsa: *Szerelem, udvarlás, leánykérés Moldvában*. Korunk XIV.(2003). 9. 89.

⁴⁰ Csoma: *i. m.* 2016. 528.

néphit egyetemlegességét támasztja alá,⁴¹ amit a Kárpát-medencéből Moldvába került csángó magyarok ezzel összecsengő hiedelmével is megerősíthetünk. Sőt, Róheim Gézának azt a megállapítását is, mely szerint „az ilyen szerelmi bűvöléssel mindig sikerül létrehozni a házasságot, de a házasság azután szerencsétlen és a szerelem gyülőletté változik”⁴². Miként a Tatros melletti Diószegen hallottam 2000-ben: ha a leány azt akarja, hogy szeresse őt *vajegy* legény, akkor megmossa a bugyiját, s arra ráolvastat valami bábával, s azt megitatja a legénnyel. Később aztán, mikor már összeházasodtak, a legény ezt szemére hányta a feleségének: „*El kellett vegyelek, ha megittattál a mocskos lével.*”

Durvább szerelmi készítés is lehetséges, ami már inkább sorscsapásnak tekinthető, mert az *urszitához*⁴³ hasonló módon, a végzetet is jelképező *feteke tyúkkal* végzik. Ezeket a történeteket jellemző módon senki sem úgy mondja el, mint vele megtörténtet vagy netán általa végzett műveletet, hanem mint ki tudja honnan s kitől, áttételesen hallott esetet. Például ezt a Magyarfaluból Egyházaskozárra települt személytől hallottat: „*Ha valaki, egy ember vagy egy asszony, nagyon bolondult a másik után, akkor úgy mondták, hogy biztosan megégették. Valaki kivitte a feteke tyúkot éjjel a temetőbe, s elevenen elásta valakinek a sírjába, de úgy, hogy kint maradt a szája a földből, s nem döglött meg. Huszonnégy óra múlva, mindcsak éjjel kivették, s a húsából megégették a másikat. Akkor az attól úgy elbolondult, hogy nem tudott semmiről, azt csinálta, amit mondtak neki. Azért vitték a tyúkot a temetőbe, hogy az illető hallgasson, mint a sírban a halott.*” Egy trunki fehérnép 1968-ban, 23 esztendőskorában adódott el, de rosszul éltek az emberével. Anyósáék halálukig azzal vádolták a menyüket, hogy megégették a fiukat. Ő pedig így beszélt róla: „*Két esztendőre megharagudtak apósoméék, hogy ha nem ették lenne meg a feteke tyúkot, még moszt esz ott lennék, leányul ülnék, neznék ki a kapun: lássuk csak eljő-e vaj egy legény, vagy nem jó. Megszólít-e vagy nem? Azért ette meg a feteke tyúkot a legény, hogy egy kicsit bolonduljon meg, sz vegyen el. Sz amikor a tyúk elfogyott, akkor fogtak verekedni a házastársak! Nálunk itt Trunkban a feteke tyúk arra ment: hamarább lefeküdtünk, sz aztán vevődtünk el.*”⁴⁴

Talán még ennél is erősebb és veszedelmesebb *rontást* okoztak a *matragunával*. Ezt a magyarul *nadragulya* (Atropa belladonna), románul *mătrăgună* nevű növényt az orvosi szakirodalom szerint gyógyszergyárak dolgozzák fel, hatóanyagait számos orvosság előállítására használják, de „háziszerként nem használható, mivel erősen mérgező”⁴⁵. Moldvában többféle néven ismerik: Csíkfaluban *besica porcului*;⁴⁶ Külsőrekecsinben, Lujzikalagorban, Magyarfaluban,⁴⁷ Szabófalván,⁴⁸ Lujzikalagorban, valamint a moldvai románok körében⁴⁹ *matraguna*, *metraguna*; Csíkban, Forrófalván, Frumószában, Magyarfaluban, Somoskán, Szabófalván *natraguna*;

⁴¹ Balázs Lajos: *Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2012. 122.

⁴² Róheim: *i. m.* 1990. 69.

⁴³ sors, végzet (ursitá u.a., rom.)

⁴⁴ Csoma: *i. m.* 2016. 187.

⁴⁵ Csedő Károly (szerk.): *Hargita megye gyógy- és fűszernövényei*. Marosvásárhely 1980. 160.

⁴⁶ Benedek H. Erika: *A terhesség, szülés, csecsemőgondozás múltja és jelene egy moldvai csángó faluban* [Csíkfalu]. Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. A KJNT Évkönyve 5. Kvár. 1997. 157–165.

⁴⁷ Halászné Zelnik Katalin: *Adatok a moldvai magyarok gyógynövényhasználatához*. Gyógyszerészet XXV(1981) 10. 363.

⁴⁸ Halászné Zelnik Katalin: *Moldvai csángó növénynevek*. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 36. Szerk. Hajdú Mihály. Bp. 1987. 17.

⁴⁹ Eutasia Anghel: *Plante de leac întrebuintate în Moldova*. Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei II. Iași 2002. 140.

Magyarfaluban *tyúkszemnek* is mondják. A moldvai románban előfordul még a következő nevekkel: *cireaşa lupului, doamna codrului, doamna pădurii, floarea pădurii, iarba codrului, iarba pădurii, împărăteasa ierburilor, împărăteasa Ileana*.⁵⁰ A moldvai románok hiedelme szerint a nadragulya növeli az emberi életerőt, szerencsét hoz a szerelemben, a házasságban, szaporítja a nyájakat, hasznot hoz a kereskedőknek, a kocsmárosoknak, de rontást is okozhat: betegséget, balszerencsét, bolondulást, halált is lehet vele előidézni. Moldvában úgy gyógyítanak vele, hogy a levelét ráteszik a *buba neagrara* (fekete csomóra), a *buba reara* (rossz csomóra) és a *bubele oarbére* (vakcsomóra). Ha valaki *nyombetegségben* szenved – vagyis *rossz nyomba* lépett –, akkor a növényből fürdőt készítenek számára.⁵¹ Moldva-szerte mérgezőnek, vagyis *étősnek* tartják. „*Étős, megbolondul tőle*” – mondják Csügésen⁵². *Étős* növény, ha megeszti valaki, megbolondul tőle (Szabófalva⁵³). „*Ezt mikor megetted, akkor halsz meg*”. (Somoska), „*Ezzel csinálnak, aki tudja, jót rosszra. Aki ezt megeszti, megbolondul*.” (Magyarfalu) „*Mérgező, s melyik akar rosszat csánni a másíknak, beadja neki*.” (Forrófalva) „*Olyan, mint az ótráva (méreg; rom. otravă), nem jó semminek*.” (Klézse) „*Ettől meg lehet bolondulni. Veszedelmes, mert édes a gyümölcse, s a gyermek megeszti*.” (Csikfalu) Diószénben hallottam: „*Ha a legény nem akarta szeretni ezt vagy azt a lányt, akkor adnak neki matragunát, hogy bolonduljon el. Ma is adnak. Ez a mi legényünk, ez bejárt Bákóba az olá paphoz. S ma is olyan félbolond, mikor úgy van, tör, zúz, minden. Beszélt egy leánval, egy rosszleánval. S mondtam, nem neked való, hogy az életbe behozd nálunk. Nálunk nincsenek csúf beszédek, nem verekedünk. Elmentem egy asszonyhoz Bákóba, aki kávába nézett. Adtam százezeret, s a vejem elviitt a bákói olá paphoz is. Ez a miénk kérlette, minek mentél? Mondtam, nem csináltam senkinek semmit, de akartam, hogy lássam, mi van. A matragunát az a fehérnép beadta neki borba, béteheti ételbe is, tudom én? S most jár vele, az emberitől el van válva, van két gyermeke, pénzét nem hozza haza, tisztára meg van csinálva*.”

Még rosszabbul járt az a lujzikalagori legény, akit egy szerelmes leány mérgezett meg: „*Vót egy leánka, szeretett egy kölköt erőst, s a kölkök nem éppen szerette őt. Beszélt úgy vele, de nem éppen szerette. S aztán az adott neki metregunát. Bétette a borba, s megitta azt a bort metregunával, s a kölkök megbolondult, kivesztette az eszít. Bétette a borba, a kölkök megitta, de nem tudta, mit iszik, s akkor elveszítette az eszít, s most is mind bolond*.”⁵⁴

Ismeretes a mitológiából, hogy milyen nagy Erősz, vagy ha úgy tetszik Amor hatalma. Kilőtt nyíluk jóra és rosszra egyaránt készíthette azt, akit eltalált. Így van ez a moldvai magyaroknál is, mint már az eddigiek során is láthattuk, a testi vágyak kísérőjelenségeként egyaránt találkozhatunk felemelő és megvetendő jelenségekkel. Ilyenek a halott lábának összekötésére használt kötővel végzett praktikák, amelyekről a Tázló menti Frumószán hallottam: „*Azt a kötőt, amivel a halott lábát összekötik, a nagy siratás során egyik-másik arra törekszik, hogy ellopja. S azzal a kötővel aztán, mit tud ő csinálni!? Ha magára csinálja, akkor erőst tudja szeretni a fehérnépet, s a magáét elhagyja. Vaj maga unja meg őt, vagy ő magát. Nem még tudnak értekezni többet*.”

Ez persze még enyhe bájolás azokhoz a kíméletlen cselekedetekhez képest, amelyek esetében a féktelen féltékenység, az irigység, vagy a bosszú a hajtóerő. Lujzikalagorban hallotta

⁵⁰ farkascseresznye, erdő asszonya, erdő virága, erdő füve, füvek császárnője, Ilona császárnő.

⁵¹ Ion H. Ciobotaru – Anton Despinescu – Dănuț Doboș: *Gherăști, un sat din ținutul Romanului*. Iași 2003. 141–143.

⁵² Halászné: *i. m.* 1987. 17.

⁵³ Halászné: *i. m.* 1981. 363.

⁵⁴ Csoma: *i. m.* 1997. 207.

Csoma Gergely: „Volt két lányka, jóbarátok. Jártak egy helyt, edzettek volt szeretője, s a másik irigyelte. Vett hagymaszárat, s bétette a kídzsófiút, s odaadta a leánkának. Kisike kígyófiak voltak. Fogadtak, hogy nem meri lenyelni, de az nem tudta, mi van benne. Lenyelte, s a kídzsó megnőtt, megszorodott benne. Az anyja gondolta, hogy hordozós. Elvitte, megnézték a doktorok, s mondták, hogy kídzsó, de a lányka ügyes maghalt ebből.”⁵⁵ A hagymaszárba dugott kígyófiak megégetésének meglehetősen életszerűtlen motívuma több helyen is előfordul a moldvai magyar közösségekben, és meglehet a moldvai román folklórban is. De rendszerint csak áttételesen, hallomásból tudnak róla. Magyarfaluban találta Bosnyák Sándor ezt az adatot: „Vót Lábnikban két leány, s egy legényt szerettek. Megkérdezte az egyik lány: – Te elmész ez után a legény után? – Hát én elmegyek – mondta a másik –, de engem nem szeret, téged jobban szeret. S azt mondja: – Fogadjunk, hogy amelyikünk elnyeli a zöd hagymaszárat egészen, az lesz a legényé. S a másik mondja: – Jó. Hát úgy es csinálták. De közben ennek a lánynak az ellensége elment és keresett egy kégyófiat. Bétette a hagymaszárba, de előbbször a hagymaszárat bétette a parázshoz, a tűzhöz, s egy kicsit megsütöttem az egyik felit es, hogy a lány ne vegye észre, hogy kígyófiú van benne. Odaadta, ő lenyelte az üres hagymaszárat, s a másik a kígyófiú-hagymaszárat. Üdövel a kégyó nőni fogott a lánynál. Az édesanyja azt hitte, hogy terhes, el is vitte Bákóba az orvoshoz, aki megvizsgálta, és megsúgta az anyának, hogy a lány hasában nem gyerek van, hanem kígyó. Vigye haza a lányát és jó magasra tegyenek olyan gerendákat, ahová aztán egy létrán fölmege a leány, lefekszik, s kitérja a száját. Tejet gyűjtöttek a szomszédoktól egy nagy üstbe, s melegítették. Mikor forrt a tej, s párája bément a lány szájába, mondták neki, tátsa ki jobban a száját! Úgy es csinált, és ki es jött a kígyó a tejjel. De három hétre meghalt a lány es, mert megszakadott a szüve.”⁵⁶ Ez a történet úgy tűnik, valami román irodalmi alkotás „leszálló” darabja lehet, mert gyanúsán összecsengenek a különböző helyekről, főként a széke-lyes moldvai magyar településekről gyűjtött adatok.

Az úgynevezett *urszitával* (sors, végzet; rom. *ursită*) kapcsolatos szeretős történetek talán a legmélyebb indulatok felkeltésére alkalmas cselekedetokről szólnak. Amikor a szerelem a legkegyetlenebb gyűlöletbe csap át. Úgy tűnik, hogy elsősorban – de korántsem kizárólag – a székelyes közösségekben fordul elő az indulatoknak ez a magas hőfoka. Vagy talán ott – nyitottabbak lévén – könnyebben szóra lehetett őket bírni erről a témáról. Amikor – mint Balázs Lajos írja alapmunkájában – „a szerelem kezd gyűlöletté ecetesedni, majd a vétkesnek vélt fél iránti bosszú gondolata cselekvéssé érlelődik”.⁵⁷ Egy pusztinai asszony panaszkodta el, hogy lány korában: „erőst megkeseredtem, mert a legényemet elcsalták. Há. [...] kimennek éjjel az erdőbe tizenkét óraker, mikor minden állat aluszik. S akkor a csutakot megabroncsojják, verik bele a vascovakat, s ütök. S mongyák: »Nem a covakot ütöm, hanem a dushmanomat (ellenségemet; rom. *dușman*).« Amelyik a legényemet elvette. S akkor az meghal. S meg es hót az az asszony! Aki üti, az meztelen, s küldi az urszitát, s az olyan, hogy menen, akire küldik, megnyúvassza, megöli!”⁵⁸ A szomszédos Lészpeden történt – ha történt – egy hasonló eset: „mennek ki, erdőbe, s ott csórén vetkezik, ott kerüli..., vaj fermekokat csinál a rossztevő. Ott egy csutakot megkerül, s pánát (szorítóéket; rom. *pană*) ver a csutakba. Olyan fapánát, hogy valakit, vaj más asszonyt elveszejszen. Azért csinájják ezt, azt mondják urszita. Há! Még tizenkettőkor éjjen kimenen az

⁵⁵ Csoma: i. m. 1997. 217–218.

⁵⁶ Bosnyák: i. m. 171.

⁵⁷ Balázs: i. m. 2012. 118.

⁵⁸ Csoma: i. m. 1997. 219.

erdőbe, s ameddig az ott, fapána onnét ki nem rothad, addig az asszony betegsége nem telik el. S azt es kétféleképpen csinájják, úgy es, hogy meghajjon, s úgy es, hogy kínlóggják örökké... ” A feteke tyúkkal, vagy macskával úgy is lehetett ártani, rontást okozni, hogy betemették a keresztútba, s úgy átkozta meg azt, akinek rosszat akart. Magyarfaluban valaki „egy embert innen elválasztott az asszonyától... máig. Betemette a keresztútba a feteke tyúkot, feteke macskát. Gyereke itt van, felesége is, s nem tudnak összegyűlni, mert elválasztotta a rontással.”⁵⁹ Hasonlót Diószénben hallottam: „Valakinek az anyja tudott csinálni rosszat. Feteke macskának a poklát megfőzte, megcsánta, megízélte, s béatta. Megétette. S kinek béatta, az a lány meghótt. Szép leány volt, s beszélt egy legényvel, s a bába úgy akarta, hogy az a legény vegye el az ő leányát, s megcsinálta, a leány meghótt, soküdeje. De az ő lányát sem vette el a legény.”

Ezek a sötét dolgok aztán nemzedékeken keresztül szálltak szájról szájra. Sokan úgy adják tovább, mintha velük vagy valamelyik hozzátartozójukkal, szomszédjukkal, de legalábbis falustársukkal történt volna meg, holott ki tudja már hány és hány száz esztendeje, hol és mi történt egyáltalában, ami aztán egyre több misztikus elemmel bővítve hagyományozódott nemzedékeken keresztül napjainkig, amikor már egyre kopottabb formában, szürkítve és kételkedve, gyakran *parasztágnak* titulálva, de azért borzongva beszélnek róla. Érdemes felfigyelni arra, hogy a legtöbb megétetésre, megátkozásra, sorscsapás küldésre féltékenységből, szerelmi bosszúból, az elhárított szerelem megbosszulása miatti elvakultságból került sor.

A párválasztásra készülő – vagy már benne is lévő – fiatalok a guzsalyasban, búcsútkban, egyéb táncos alkalmakkor, közös munkák során megismerik egymást, megmártóznak a nyiladozó vagy talán már a be is teljesült szerelem boldogságában, talán már túl is vannak néhány kiábránduláson és újbóli föllángoláson, megismerkedtek a féltékenység és a megcsalás kínjaival, s a bosszúállás keserves-édes gyötrelmeivel. Lassan kitisztul körülöttük a világ, egyenesbe jön az életük, s már szinte föltartóztathatatlanul haladnak a párválasztás csúcsát, a páros élet kezdetét jelentő lakodalom felé. De addig nagyon sok örvendetes és kevésbé örvendetes, örömet szerző és szorongást okozó próbatételt kell kiállniuk a többé-kevésbé már egymásra talált fiataloknak.

Moldavian Hungarian's "Love Foretelling" and Its Distortions

Keywords: *Moldavian Csángós, beliefs, magical acts, curses, incantations*

I use the term “love foretelling” – which in a broader sense could more commonly be described as “love divination” – to define the set of habits and beliefs that can be observed in traditional peasant life before marriage, at the time of choosing one’s partner. The purpose of this practice for young people is to “foretell” each other, but especially for themselves how, or who their lover and then their spouse would be. We can divide these inquiries and practices, which serve to foretell their future loves, into two groups. One is when they passively seek information about the characteristics of the person ordered and expected to be one’s partner by various, mainly irrational, means; the other, when they primarily want to influence their potential future spouse’s emotions with magical acts. By the very nature of things, unfulfilled love interest often shifts to the opposite extreme, and instead of intensifying the affection it takes the form of vengeance, distorted into curses or bewitchment.

⁵⁹ Csoma: *i. m.* 1997. 218.